

ARVET

I SVERIGES MEDELTIDA LAGAR

Patrik J. Andersson

B-UPPSATS HISTORIA GÖTEBORGS UNIVERSITET
VÄREN 2012

INNEHÅLL

INLEDNING.....	3
Ordlista.....	3
BAKGRUND.....	4
Forskningsöversikt.....	7
SYFTE.....	9
Frågor.....	9
METOD OCH KÄLLOR.....	9
Genomförande.....	9
Urval.....	10
UNDERSÖKNING.....	11
Äldre Västgöotalagen.....	11
Yngre Västgöotalagen.....	13
Upplandslagen.....	14
Skarastadgan.....	16
Äldre Landslagen.....	17
Sammanfattande jämförelse.....	19
ARV OCH STRAFF.....	20
AVSLUTANDE DISKUSSION.....	22
SAMMANFATTNING.....	25
KÄLLOR OCH LITTERATUR.....	26

☞ *Framsidesbild: Arvskifte. Bild till Ärvdabalken i Äldre Landslagen, från handskrift troligen från Linköpings stift (eftersom den också innehåller Östgöotalagens Kyrkobalk), förra hälften av 1400-talet. En sannolik tolkning av språkbanden är att mannen säger: "Giv mig kannan, du kan ha kärnan", varpå kvinnan svarar: "Kannan är bättre." (Handschrift B 68, Uppsala universitetsbibliotek; Holmbäck & Wessén 1962.)*

Patrik J. Andersson, patrik.j.andersson@student.gu.se

Arvet i Sveriges medeltida lagar. Slutversion.

B-uppsats i Historia vid Göteborgs universitet, våren 2012.

Uppsatsen kan laddas ned: knall.fea.st/skola

Handledare: Sari Nauman. Examinator: Pablo Wiking-Faria.

Satt i Junicode.

INLEDNING

Vill man förstå Nordens medeltid, eller vilken tid och plats det vara månne, är bevarade lagar en självklart viktig källa. Lagarna visar hur samhället var uppbyggt och ordnat, eller var tänkt att vara ordnat, de ger inblick i tidens värderingar och människors levnadsvillkor, inte minst vilka rättigheter och skyldigheter människor och olika grupper av människor hade gentemot varandra och samhället.

Viktigt för förståelsen av varje samhälle är också dess egendomsförhållanden. Och ett led i detta är att känna lagarna som styr egendomsförhållanden, inte minst deras arvsregler. Arvsregler hade givetvis stor betydelse för de enskilda individerna, vilkas livsomständigheter kunde avgöras av deras rätt att arva. I vidare perspektiv kan arvsregler ha betydelse för att bevara och förändra sociala strukturer och maktförhållanden i samhället.

Exempelvis skillnader mellan hur män och kvinnor ärvde och hur detta förändrades med tiden kan spegla hur värderingar och roller förändrades, men kan också ha varit ett sätt att avsiktligt söka ändra dessa. Dessutom påverkade reglerna inte bara livet för dem som fick och inte fick arva, utan avgjorde också hur egendom kunde flyttas mellan olika släkter och delar av samhället.

Här finns alltså stora möjligheter till kunskap om medeltidens samhälle. I denna uppsats skall jag studera de grundläggande arvssystemen med deras mönster och motsägelser i ett urval av de svenska medeltidslagarna, samt som en utveckling jämföra arvsrättens utveckling med straffrättens, särskilt med avseende på skillnaderna för kvinnor och män.

Ordlista

Balk = Huvuddel av lagsamling, som behandlar ett större område. Ex Ärvdabalk, Giftermålsbalk.

Flock = Mindre avsnitt inom balk, med sammanhållen grupp lagar, ungefär stycke.

Bröstarv = *Framarv* = Arv som går till arvlåtarens avkomma, eller vidare till dennas avkomma, barn, barnbarn och så vidare.

Bakarv = Arv som går till föräldrar, eller längre bak.

Sidoarv = Arv som går till syskon.

Istadarätt = *Representationsrätt* = Rätt för en arvinge till en redan död att träda i dennes ställe som arvinge efter någon. Ex. A har sönerna B och C, B har sonen D. B dör, D tar hans arv. Så dör A. C och D delar hans arv, D alltså istället, *istad*, för sin redan döde far.

ÄVgL = Äldre Västgötalagen.

YVgL = Yngre Västgötalagen.

UL = Upplandslagen.

SS = Skarastadgan.

MEL = Magnus Erikssons landslag, Äldre landslagen.

BAKGRUND

Innan vi ger oss in på arvet i lagarna under medeltiden, något mer allmänt om medeltiden och tiden strax innan.

Det äldre samhället brukar och särskilt brukade beskrivas som ett ättesamhälle, ett samhälle där släktskapsgrupper och ens tillhörighet till en sådan spelade en helt avgörande roll för den enskildes liv och för samhällets organisering på alla nivåer. Detta samhälle skall så under medeltidens lopp ha ersatts av ett ståndssamhälle eller feodalt klassamhälle (Lindkvist & Ågren 1985 s. 5ff; Lindkvist 1989 s. 414). Bilden av ättesamhället har kritiserats och modifierats, av Sjöholm särskilt att man skulle kunna nå kunskap om det genom lagarna (Sjöholm 1988, särsk. kap. 2; Lindkvist 1989; se även debatt mellan dem 1990). Framför allt ser man nog numera utvecklingen mellan dessa samhällstyper som betydligt mer sammansatt, mindre linjär och entydig, mer utdragen i tid både bakåt och framåt. Bland annat kan man peka på senare årtiondens arkeologiska forskning kring "centralplatser" och "aristokratiska miljöer" under järnåldern, där man ibland har talat om "urbana element i preurbana miljöer" (ex. Callmer & Rosengren 1997, särsk. Callmer s. 13). Men det är svårt att se något egentligt alternativ till grundbilden av ett åtminstone i stor utsträckning släktskapsbaserat samhällssystem och kultur.

Vi vet inte mycket med säkerhet, det vill säga med otvetydiga inhemska belägg, om arvs seder eller arvsregler i Norden före medeltid. Det finns en del, få, runinskrifter där arv tydligt nämnes. Jag skall här bara återge två, från väldigt olika tid, som är intressanta här, då de gäller arv som, sett utifrån medeltidslagarna, inte var självklara, nämligen kvinnligt arv och möjligheten att genom gifte och bakarv flytta gods mellan ätter.

Tune-stenen, Östfold, Norge

ek wiwaz after woduride witadabalaiban worahto. /

[me]z woduride staina þrijoz doþtriz dalidun arbjarjostez arbijano.

'Jag Wiwaz efter Woduride brödvaktare [=herre] ristade. /

(Åt) mig Woduride sten trenne döttrar beredde, arvsfrämsta av arvingar.'

(Min översättning, efter Antonsen 1975, 2003.)

Stenen är ristad med den äldre runraden, i bruk bortåt år 800. Antonsen tidfäster ristningen till redan år 400. Det viktiga här är att den bevisar att kvinnor kunde ärva, åtminstone sin far, och då väl säkerligen också sin mor. (Antonsen 1975 s. 44f; 2003, s. 9.)

Hillersjö-hällen, Uppland (U 29)

Radþ þu! GæiRmundr [f]fikk GæiRlaug møydomi i. Þa fingur þau sun, adhan hann drunknadþi. En sunn do sidhan. Þa fikk ho[n] [Gu]dbrik. Ha[nn] ... þennsa. Þa fingur þau barn. En maR æin lifðþi; hon het [In]ga. Ha[na] fikk Ragnfastr i Snutastadþum. Þa vardþ hann daudþr ok sunn sidhan. En modþiR kwam at sunaR arfi. Þa fikk hon Æirik. Þar vardþ hon daudþ. Þar kwam GæiRlaug at arfi Ingu, dottur sinnaR. Þorbiorn Skald risti runaR.

'Tyd! Germund fick till hustru Gerlög som ungmö. Sedan fick de en son, innan han drunknade. Och sonen dog sedan. Därpå fick hon Gudrik till man. Han ... [skadat ställe, säger nog att Gudrik ägde Hillersjö]. Sedan fick de barn. Men en enda flicka levde kvar; hon hette Inga. Henne fick Ragnfast i Snottsta till hustru. Därpå dog han och sonen sedan. Och modern kom till arv efter sin son. Sedan fick hon Erik till man. Därpå dog hon. Då kom Gerlög till arv efter Inga, sin dotter. Torbjörn skald ristade runorna.' (Efter Sawyer 1999)

Detta är alltså den sorgliga historien om en kvinna som förlorade alla sina barn och barnbarn, jämte två äkta män samt en svärson, men därigenom kom att ära gods från tre släkter som hon inte tillhörde. Även här finns sålunda kvinnlig arvsrätt, inte bara för döttrar utan även för mödrar, alltså som bakarv. Däremot fanns kanske inte istadarätt, vilket kan förklara att det så noga anges att barnen dör efter sina fäder; i det omvända fallet hade modern alltså inte kunnat ära. Man får nog också tolka formuleringarna som att döttrar bara fick ära om det inte fanns några söner. (Sawyer 1991 s. 127f; 1999 s. 66.)

Bevarade nordiska lagar finns i några fall från 1100-talet. De svenska landskapslagarna är tillkomna, i sin bevarade form, under en tämligen kort tidsrymd, från någon gång under första halvan av 1200-talet tills de ersattes av Äldre landslagen runt 1350. (Sawyer 1999 s. 57ff.) På grund av motsättningar mellan kyrkan och kungen kom Landslagen aldrig att innehålla någon kyrkobalk; man fortfor att använda de olika landskapslagarnas kyrkobalk. Med tiden kom dock Upplandslagens kyrkobalk att få ett slags inofficiell ställning som riksligare. (Inger 2011 s. 17.)

Landskapslagarna och landslagen var landsbygdens lagar; för städerna gällde särskild rätt. Städernas motsvarighet till landskapslagarna var Bjärköarätten – från början tillkommen för Stockholm, men kunde anpassas efter de olika städernas behov; den enda i sin helhet bevarade handskriften är sålunda anpassad till Lödöse –; och några år efter Magnus Erikssons landslag kom även hans stadslag. (Holmbäck & Wessén 1: XI f, 5: XCIII ff.)

De svenska landskapslagar man känner till är: Skånelagen (bör kanske ej räknas hit, då Skåne under större delen av medeltiden var danskt), Äldre Västgöotalagen, Yngre Västgöotalagen, Östgöotalagen, Smålandslagen eller Tiohäradsdelen (endast kyrkobalken bevarad), Gutalagen, Värmlandslagen (ej i behåll), Närkeleden (ej i behåll), Västmannalagen, Södermannalagen, Upplandslagen, Dalalagen (enligt Sjöholm (1988 s. 321) istället en Värmlandslag), Hälsingelagen. (Holmbäck & Wessén 1: XII; Lindkvist & Ågren 1985 s. 9f.)

Man skiljer mellan rättsböcker och egentliga lagsamlingar. De förra kunde ha en mer privat prägel, vara en lagmans egen uppteckning av gällande sedvanerätt som han kände den; de senare åter var mer officiella, var antagna formellt, vare sig av allmoge eller kung. Gränsen är inte alltid solklar, och inte heller går det alltid att veta vart en viss lagsamling hör. Vi har dock två svenska landskapslagar som är stadfästa av kungen, Upplandslagen 1296 och Södermannalagen 1327. (Holmbäck & Wessén 1: XII, XVI.)

Fast fullständiga lagsamlingar för hela riket dröjde till mitten av 1300-talet, börjar kungen redan vid mitten av 1200-talet utfärda vissa rikstäckande lagar. Då kom de fyra så kallade edsöres-

lagarna eller fridslagarna, som gällde kvinnofrid, hemfrid, tingsfrid, kyrkofrid. Namnet *edsöre* är sammansatt av 'ed' och 'svärja', och har att göra med att kungen särskilt svurit, gått ed på att upprätthålla dem. (Lindkvist & Ågren 1985 s. 14f; Inger 2011 s. 15.)

Enligt Erikskrönikan gav Birger jarl Magnusson, död 1266, år 1260, i samband med sonen kung Valdemars bröllop med den danska prinsessan Sofia, den lagen att dotter skulle ärva hälften mot son – vilket redan var lag i Danmark –; detta skulle då gälla som lag i hela riket, och alltså ersätta bestämmelserna i de landskapslagar som sade annorlunda. (Holmbäck 1919 s. 97f.)

Östgöotalagen, som tillämpar denna regel, har intressant nog ett slags övergångsregel, ett stadgande om hur man skall gå till väga när en syster hävdar att hennes bror fått arv under nya lagen, och hon alltså skulle ha rätt att få sin lott, medan brodern hävdar att det var "under den gamla lagen, då syster ej fick ärva med bröder". (Holmbäck & Wessén 1: 123)

Sjöholm (1988 s. 126f) påpekar dock, att Erikskrönikan, skriven omkring sjuttiofem år senare, är den enda källan till Birger jarls arvslag. Östgöotalagen talar bara om "den nya lagen". Därtill kommer att Västmannalagen, enligt henne i bevarad form tillkommen minst fyrtio år efter arvslagens påstådda tillkomst, saknar regeln, och liksom Äldre Västgöotalagen låter son ärva före dotter. Hon menar, att vore det ett verkligt kungligt stadgande, vore det orimligt att man skulle ha struntat i det när Västmannalagen utformades så långt senare. Mot det kan invändas, att enligt Holmbäck & Wessén (1962 s. LViff) tecken finns på att det dröjde fyrtio år efter Äldre Landslagens tillkomst innan den antogs och började tillämpas i Västergötland.

Mycket intressant är, att stadsrätten, redan i Bjärköarätten och även i Stadslagen, istället har regeln att dotter ärver lika med son. Detta kan ha att göra med den stora andelen utländsk befolkning i städerna, kanske en anpassning till Hansan. Denna skillnad mellan sons och dotters arvslott i stad och på landsbygd kvarstår för övrigt ända till 1845. (Holmbäck 1919 s. 195ff; Holmbäck & Wessén 5: 490)

Kung Magnus Eriksson gav i Skara under sin Eriksgata år 1335 en samling lagbud för Västergötland, som kallas Skarastadgan. Det är en brokig samling, men många av dem är viktiga. Här stadgas om frälse för kungens rådgivare och riddare, om upphävande av trældom för barn till kristna föräldrar, om kvinnors straffansvar särskilt när det gäller dödsstraff, och om barnbarns rätt till arv genom sina föräldrar, istadarätt. (Hildebrand 1856.) Det är alltså samme kung, som halvtannat årtionde senare inför den första heltäckande lagsamlingen för hela Sverige.

Forskningsöversikt

Redan 1919 skrev Åke Holmbäck *Ätten och arvet*, som behandlar arvsrättens utveckling under medeltiden och långt dessförinnan. Bortsett från att nu vara till åren kommen, har den en allmän historiesyn och forntidsbild, som i sin tur ligger till grund för tolkningar och slutsatser av lagarna, som faktiskt i stora stycken är helt ovetenskaplig, i dag, men även då. Halsbrytande, med stöd bara av befintliga lagar och en romantisk forntidsuppfattning, sluter han sig till ätte-

och arvsförhållanden redan under fångststenåldern, och följer dem sedan framåt, visande hur detta ättesamhälle luckrades upp, på grund av allt fastare bosättning och större bygder: ”Ännu strövade väl fria ätter ute på vidderna, men småningom sträcker bygden sin makt ända till de trakter, där nästa bygdemakt börjar [...] Därmed är i princip den fria ätten besegrad.” (s. 10.) Annat än som bakgrundsläsning har jag inte tyckt mig kunna använda den för att besvara mina frågor.

Elsa Sjöholms kända arbete *Sveriges medeltidslagar* från 1988 har till huvudsyften att söka visa att det inte går att utläsa någon gammal inhemska rätt i de bevarade lagarna, utan att dessa är inlånade utifrån, samt att nyttja lagarna som källor till politisk historia och samhällsliga maktstrukturer under deras avfattningstid. Men det berör även arvet. Dock görs ingen riktigt noggrann undersökning av innehållet i de olika lagarna härvidlag. Studiet av arvet är för henne en delsträcka på vägen till målet. Men framförallt har hon undantagit Västgötalagarna, som hon tycker är på många sätt problematiska, men som för mig, särskilt den äldre, är mycket viktiga, inte minst för det längre tidsspänn som med den blir möjlig (s. 27f; Lindkvist 1989 s. 414).

Boken har av Thomas Lindkvist (1989) kallats polemisk, radikalt antievolutionistisk och en antites, som dock bör bli en viktig del i en framtida syntes. Dess stora nytta för mig ligger i varningen mot att självklart tro att lagarna till stor del förmedlats inhemska ”sedan hedenhös” (hennes ord). Samt särskilt i tanken på arvslagstiftningen (och annan lagstiftning) som en följd av och jämkning mellan stridiga viljor i det samhälle den tillkom, i dess av oss kända form.

Birgit Sawyer har i flera sammanhang (1999 och där anført) berört arv i vikingatidens och medeltidens Norden, särskilt utifrån runstenarna, där hon menar att de angivna släktskapsförbindelserna mellan stenresarna och de hedrade döda kan användas för att spåra arvsregler, som sedan kan jämföras med dem i medeltidslagarna. Hennes huvudfokus ligger dock i vikingatid och på runristningarna, även om hon också lyfter fram vissa huvuddrag i medeltidslagarna.

Auður G. Magnúsdóttir (2011) gör en jämförelse mellan arvslagstiftningen i två isländska medeltida lagar. Dels Grågås, den äldre inhemska lagen som gällde under den isländska fristattstiden, dels Järnsida, den lag för Island som infördes av norske kungen efter en del motstånd och jämkande. Trots att hon behandlar Island och inte Sverige, kommer jag få anledning att återkomma till hennes förklaringsmodell kring arvsreglerna i förhållande till samhällsförändring och maktkamp.

Christine Ekholsts avhandling från 2009, *För varje brottsling ett straff. Föreställningar om kön i de svenska medeltidslagarna*, behandlar särskilt framväxten av straffmyndighet för kvinnor under medeltiden. I de äldre lagarna fick i stor utsträckning mannen ta straffet för sin hustrus brott, något som alltså ändras i de yngre lagarna. Ekholsts bok använder jag för jämförelsen mellan arvsrätten och straffrätten.

Men ingenstans har jag funnit (på den korta tid jag haft att leta) en ordentlig genomgång av arvssystemen under medeltiden, med både huvudsystem och undantag, verkliga eller skenbara motsägelser, lagsamling för lagsamling, för Sveriges vidkommande. En början därtill blir därför mitt syfte här.

SYFTE

Syftet är i första hand att jämföra de medeltida lagarna vad gäller arvsordning, för att se hur grundreglerna såg ut, den huvudsakliga arvgången och arvsfördelningen, och för att se om dessa är konsekvent genomförda; detta sistnämnda särskilt vad gäller nyordningen med lika arvsrätt men med halv lott för kvinnor gentemot män. Mitt urval av lagsamlingar syftar till att få fram likheter och skillnader mellan olika huvudbygder i Sverige, liksom över tid.

Ett andra syfte är att jämföra resultaten för ärvdabalkarna med tidigare forskning kring andra delar av medeltidsrätten, nämligen straffrätten, för att se om samma tendenser kan urskiljas i båda fallen; detta med särskilt avseende på mäns och kvinnors ställning, synen på dem och deras roller; men också med tanke på de övriga, maktpolitiska tendenser i samhället som kan tänkas ligga bakom förändringarna i de båda ganska olika delarna av lagen. Finns det en koppling mellan ökad arvsrätt och ökat straffansvar för kvinnor?

Frågor

För varje undersökt lag ställs frågorna:

- Vilken är den grundläggande arvsordningen, huvudreglerna, systemet?
- Hurudant är förhållandet mellan söners och döttrars arv, och över huvud mäns och kvinnors?
- Finns istadarätt eller ej: kan man ärva genom annan redan död?
- Hurudant är förhållandet mellan bröstarv, bakarv och sidoarv?

Och vidare, utifrån svaren på ovanstående:

- Hur förhåller sig lagarna till varandra, särskilt utifrån deras olika tillkomsttid?
- Hur förhåller sig förändringar i arvsrätten och i straffrätten till varandra, särskilt vad gäller könen?

METOD OCH KÄLLOR

Genomförande

Till att börja med gör jag ett urval bland lagsamlingarna, för att få ett hanterligt material. Av samma skäl bortser jag från andra för mitt ämne säkert intressanta delar, som särskilt äkten- skapsbalkarna, och ägnar mig bara åt ärvdabalkarna, och ur dessa väljer jag de få flockar, oftast de första, som behandlar huvudreglerna för arvsgång, som visar systemet, eller systemen.

Jag ordnar så materialet enligt de gängse åsikterna om lagarnas relativa ålder. Därefter går jag igenom lag för lag, och analyserar reglerna, samt jämför sedan lagarna sinsemellan. Här försöker

jag förklara likheter och skillnader, liksom säregenheter. I ett särskilt avsnitt jämför jag så arvsrätten med straffrätten; detta för straffrättens del med hjälp av Ekholsts avhandling. Slutligen försöker jag sätta det hela i ett större sammanhang, där jag även kopplar till Magnúsdóttirs artikel om de isländska lagarna.

I undersökningen citerar jag ganska frikostigt ur källorna, för att sätta saker i sitt sammanhang, och för att läsaren lättare skall kunna följa resonemangen, och även bättre bedöma dem.

Det har sagts, att ett problem med medeltidslagarna som källor, är att man i många fall inte vet i vilken utsträckning de efterlevdes. Vad gäller arvsrätten, har man pekat på möjligheten att man har ordnat arvet på annat sätt, med alla inblandades godkännande. Men det ser jag inte som något bekymmer. Det jag vill få fram är i första hand vilka laggivna rättigheter man hade, inte huruvida det var vanligt att frivilligt avstå från dem.

Det hade också varit bra att jämföra arvslagarna med äktenskapslagarna, för att exempelvis se om ökad arvsrätt för kvinnor motsvaras av minskad rätt till hemgift och morgongåva. Det hade dock inte hunnits med inom tidsramarna, utan får anstå till en annan gång.

Urval

Vad gäller urvalet av lagsamlingar utesluter jag till att börja med dem som inte heller behandlas av Ekholst, för att underlätta den jämförelsen. Av de kvarvarande önskar jag ha minst en landskapslag från vardera de centrala Göta- och Svealandskapen, då det är känt det allmänt finns en del skillnader dem emellan. För Götaland faller det sig naturligt att i första hand välja Äldre Västgötalagen, då den är äldst, och ett viktigt delsyfte ju är att se förändringar över tid. Jag tar därför med även Yngre Västgötalagen, eftersom Västergötland ensamt ger möjlighet att direkt studera utveckling över tid i en lagsaga. För Svealand väljer jag Upplandslagen, på grund av Upplands allmänt dominerande ställning. Jag tar även med Skarastadgan, som är intressant, då den kan visa vad kungamakten tyckte var särskilt viktigt att införa i landet, redan innan Landslagen kom, och då den på flera sätt berör mitt ämne. Slutligen tar jag också med Äldre landslagen, som avslutar detta skede av svensk rättsutveckling. Sålunda täcker jag, om än glest, ett tidsspänn på drygt hundra år, och både Götaland och Svealand.

Äldre Västgötalagen anses ha tillkommit under första halvan av 1200-talet. Den finns i två handskrifter. Dels en från första halvan av 1200-talet, varav bara några sidor är bevarade; dels en nästan fullständig, vilken som äldst är från 1281, men ej heller mycket yngre. (Holmbäck & Wessén 5:XIff.) Denna handskrift är då yngre än Birger jarls arvslag (1260), men har ej medtagit denna.

Yngre Västgötalagen är tydligt en om- och utarbetning av Äldre Västgötalagen. Den har tillkommit någon gång mellan 1281 och 1300. Även den finns bara i en ganska fullständig handskrift, som dock är från tidigast 1345. (Holmbäck & Wessén 5:XLIII.)

Upplandslagen stadfästes 1296 i Stockholm av kung Birger Magnusson, eller rättare i hans namn; han föddes 1290. Det finns flera handskrifter. Upplandslagen saknar Giftabalk; dessa bestäm-

melser kommer istället först i Ärvdabalken, inlett med en liten motivering till detta förhållande: 'Med avkomma av man och hustru börjar allt arv'.

Skarastadgan är en samling regler, som kung Magnus Eriksson gav i Skara under sin Eriksgata år 1335 som gällande lagbud för Västergötland. Jag återgiver det i sin helhet, eftersom det är intressant att se, vilka lagbud som ansågs viktiga nog att få med i ett såpass kortfattat stadgande, och flera av dem har bäring på vårt ämne. Den finns bevarad i ett avtryck från 1600-talet av ett original som skall ha förstörts i slottsbranden 1697. (Hildebrand 1856.)

Äldre Landslagen eller *Magnus Erikssons Landslag* tillkom runt 1350, under kung Magnus Eriksson, som lag för hela riket. Det finns många handskrifter.

Alla lagtexter återges efter Åke Holmbäcks & Elias Wesséns tolkningar till nutidssvenska. Vad gäller Upplandslagen är några felaktigheter rättade, enligt utgivarnas anvisningar i deras utgåva av Magnus Erikssons landslag (not 24 till Ärvdabalken). I något fall har jag funnit skäl att också ta med en mening i original; i sådant fall sker det efter Collins & Schlyters utgåva.

Skarastadgan använder jag dock i ursprunglig språkdräkt, det enda jag funnit den i; detta efter Hildebrand, *Svenskt diplomatarium*.

Att studera lagtexterna i översättning, eller tolkning, som Holmbäck och Wessén säger, istället för i original, är givetvis inte oproblemiskt. Men Holmbäcks och Wesséns utgåvor har högt anseende, och nyttjas flitigt i forskningen, både ensamt och jämte originalen (Lindkvist 1989 s. 413). Och är man inte verklig expert på medeltidsspråket, kan det nog på den korta tid som här står till buds vara vådligare att använda originalen.

UNDERSÖKNING

I det efterföljande går jag igenom varje behandlad lag för sig, i tidsföljd enligt gängse uppfattning, och kommenterar vad som skiljer den från de föregående, samt möjliga tankar om skäl och följder.

Äldre Västgötalagen

ÄRVDABALKEN (25 flockar)

1. *Son är faders arvinge. Finnes ej son, då är dotter. Finnes ej dotter, då är fader. Finnes ej fader, då är moder. [Finnes ej moder], då är broder. Finnes ej broder, då är syster. Finnes ej syster, då äro sonbarn. Finnes ej sonbarn, då äro dotterbarn. Finnes ej dotterbarn, då äro broderbarn. Finnes ej broderbarn, då äro systerbarn. Finnes ej systerbarn, då är farfader. [Finnes ej farfader, då är morfader.] Finnes mormoder och farbroder, då tager mormoder och farbroder går ifrån.*

2. *Moder tager arv efter son, till dess den ende sonen dör. Då gånge dotter till och tage lika mycket som moder av arvet.*

Har moder två kullar, dör ende sonen av den ena kullen, då skola döttrar träda till, som hava samma fader som han, och skifta arv med sin moder. Tage envar lika mycket som den andra.

3. Morfader och farmoder, de äro jämnarva. Morbroder och faster, de äro jämnarva. Dotterson och sondotter, de äro jämnarva. Systerson och brorsdotter, de äro jämnarva.

Mellan kullar skall man skifta arvet i tu, hälften på fädernet och hälften på mödernet, om båda äro lika närskylda.

Här sägs alltså, att när en man dör, skall i första hand hans söner ärva. Ingenting sägs om vad som händer när en kvinna dör; vi kan bara förmoda att samma regler gällde då. Det finns heller ingenting om att sönerna skulle rangordnas efter ålder, alltså inget företräde för äldste sonen. Först om inga söner finns, får döttrar ärva.

Äldre Västgöotalagen har alltså en ganska klar och entydig arvsföljd, med tre ordningar, i sjunkande ordning: efter antal led från den döde, efter blodsbandets riktning från den döde, och efter arvingens kön, där det förra har företräde (dvs. son – dotter – far, ej son – far – dotter), och där ordningen är bröstarv – bakarv – sidoarv; detta så länge vi rör oss blott ett led från den döde. Rör vi oss ytterligare ett led, tycks ordningen mindre följdriktig, och vad värre är, vissa stadganden tycks sinsemellan motsägande. Första flocken säger att dotterbarn (väl av ömse kön) endast kan ärva om brorsbarn ej finns; men enligt tredje flocken har sondotter och dotterson lika rätt till arv. Här blir alltså arvtagarens kön och könet på mellanledet lika viktiga. Styckena inom hakparenteser saknas i den enda handskriften; de är inlagda av Holmbäck & Wessén, som tolkar det som omedvetna överhoppanden av skrivaren. Tänker man sig det senare överhoppandet som något längre, fullföljs kedjan logiskt med farmor och mormor.

Man kan ju också se det, snarare än som en motsägelse, som att de tidigare flockarna ger grundregeln, medan de senare förtydligar och preciserar. Så är det onekligen i många fall. Här är förtydligandet så grundläggande viktigt, att det förvånar att det inte vävts in i huvudregeln.

Äldre Västgöotalagen har inga tillstymmelse till istadarätt; barnbarn ärver först efter arvlåtarens barn, föräldrar och syskon.

Första flocken avslutas med stadgandet, att mormoder äger företräde framför farbroder; ett förtydligande av grundsatsen att bakarv alltid går före sidoarv i samma led från arvlåtaren, även när det gäller den enligt systemet minst arvsbehöriga i viss ställning, den ren kvinnolinjen, gentemot den mest arvsbehöriga i nästa, den rena manslinjen.

För gifta döttrar kompenseras bristen på arv i viss mån av hemgift och morgongåva. De som enligt Äldre Västgöotalagen tycks stå utan tryggad försörjning är ogifta döttrar med bröder. Kanske sågs det som självklart att bröderna hade att sörja för dem; bröder tog efter faderns död över ansvaret som giftoman för sina ogifta systrar; men de ogifta kvinnorna hamnar givetvis ändå mer i beroendeställning och på undantag, än sedan med egen ärvd egendom (jord). Det är skillnad på att bli försörjd och att äga något själv.

Yngre Västgöotalagen

ÄRVDABALKEN (35 flockar)

1. Son och dotter äro faders arvingar. Son tage två lotter och dotter en tredjedel. Finnes ej son eller dotter, då tage fader och moder arv, fader två lotter och moder en tredjedel. Finnes ej fader eller moder, då äro bröder och systrar. Broder tager två lotter och syster en tredjedel. Finnes ej broder eller syster, då tage sonbarn och dotterbarn arv, sonbarn två lotter och dotterbarn en tredjedel. Finnes ej sonbarn eller dotterbarn, då taga broderbarn och systerbarn arv, broderbarn två lotter och systerbarn en tredjedel. Finnes ej broderbarn eller systerbarn, då är farfader och morfader. Farfader tager två lotter och morfader en tredjedel. Finnes mormoder och farbroder, då tager mormoder och farbroder går ifrån. Alltid då man kommen av man och kvinna kommen av kvinna tvista och de äro lika nära i släkt, då gånge alltid man till två lotter och kvinna till tredjedel.

2. Moder tager arv efter son, till dess den ende sonen dör. Då gånge dotter till och tage lika mycket av arvet som moder. Har moder två kullar, dör ende sonen av den ena kullen, då skola döttrar träda till, som hava samma fader som han, och skifta arv med sin moder. Tage envar av dem lika mycket som den andra.

3. Morfader och farmoder, det är jämnarvingar. Morbroder och faster, det är jämnarvingar. Dotterson och sondotter, det är jämnarvingar. Systerson och brorsdotter, det är jämnarvingar. Mellan två kullar skall man skifta arvet i tu, hälften på fädernet och hälften på mödernet, om de båda äro honom lika närskyllda och sins emellan oskyllda. Det är så att förstå, att om en man dör och ej har barn såsom arvingar, äro efter honom fränder på fädernet och på mödernet, sins emellan oskyllda, äro många på ena sidan och på andra sidan en, då tager den ene lika mycket som de andra, om de alla äro honom lika närskyllda. Bröders söner och döttrar, äro på ena sidan flera och på andra sidan färre, då tager en lika mycket som en annan, en man mans lott och en kvinna kvinnas lott, och det skall skiftas efter mantalet. Och systrars barn likaledes.

Här, mellan Äldre och Yngre Västgöotalagen har det alltså hänt en del. Grundstrukturen är ganska lik, med i mycket samma formuleringar; det är uppenbarligen den gamla lagen som har ändrats och utökats, inte en ny lag.

Men i första flocken har den nya arvsordningen inarbetats, med män och kvinnor i samma släktskap med den döde, också lika nära till arv, men med den viktiga begränsningen att kvinnor får halv lott mot män. Istället för att bara kunna ärva som en nödlösning, i andra hand, står de nu närmast till arv jämte sina bröder. Däremot kvarstår formuleringen att de är "faders arvinge"; ingenting om att de också är moders arvinge. Man kan väl fortfarande bara ta för givet att samma sak gäller då. Men underlåtandet att alls nämna arv efter kvinna blir ännu mer påfallande här, när kvinnors rätt att själva ärva har utökats. Men enligt den gamla grundsatsen "Gammal lag är bra lag", har man kanske bara velat införa det som i sak var nytt.

I övrigt, utöver kön, är arvsgången densamma. Särskilt viktigt att märka, är att istadarätt ännu ej införts, en redan död kan sålunda ej stå som mellanarvinge, så att arvet skulle kunna gå genom

ex. arvlåtarens redan döda barn medelbart till barnbarnen. I bägge Västgöotalagarna står alltså barnbarn flera steg längre från arvlåtaren än vad barn gör. Först om arvlåtaren saknar såväl barn som föräldrar och syskon i livet, kan barnbarn komma i fråga.

Upplandslagen

ÄRVDABALKEN (25 flockar)

XI. Om bröstarv.

Dör bonde och lever barn efter honom, då ärver barnet sin fader, vare sig det är son eller dotter, och sin moder lika väl som sin fader. Finnes både son och dotter, tager syster tredjedelen mot broder. Finnas två systrar och en broder, skola de taga hälften mot broder. Huru många syskon det än är, tager alltid syster hälften så mycket som broder. Om barn leva efter en broder, skola broders barn taga lika mycket som broder; och systers barn lika mycket som syster. Så ärves ända till femte led, där den ene är född av den andre, så länge en av syskonen lever. Så snart alla syskonen äro döda, tager systers barn lika mycket som broders barn. – Nu dör bonde, och barn finnas icke efter honom; finnas barnbarn, tage de arv och orv. Finnas icke barnbarn, men hava barnbarnen lämnat barn efter sig, tage de arv och orv, och varken fader eller moder, syster eller broder, om ock sådana finnas. – Nu ärver son eller dotter sin fader; leva avkomlingar av andra syskon, skola de taga full lott, broders lott, om de komma från broder, och systers lott, om de komma från syster, ända till femte led. Ej må femte led taga arv. De arv, som nu äro uppräknade, kallar man bröstarv; aldrig kommer bakarv eller annat slags arv före, så länge någon av bröstarvingar lever. [...]

XII. Om syskonarv.

Nu säges om syskonarv. Äro fader och moder döda och finnas barn efter dem, hur många de än äro, och dör sedan en av dem, då kommer broder till arv efter sin broder, om icke syster finnes, eller syster till arv efter sin syster, om icke broder finnes. Finnes i livet både broder och syster, då tager broder broders lott och syster systers lott, och likaså ärver all avkomma av broder som broder och likaså avkomma av syster som syster, ända till femte led, så länge någon av syskonen leva. Ej må femte led taga arv. Och syster tage sin lott i utjordar, efter som de stå i värde uti odalby, med dem såsom fastar, som äro mest närskyllda. Finnas flera odalbyar än bröder, tage syster sin lott i odalby.

Då skall man skilja mellan olika kullar, när syskonen äro flera än en; kull skall aldrig ärva annan kull, förrän denna är helt utdöd.

XIII. Om halvsyskonarv.

Nu äro döda fader och moder, och barn finnas efter dem; barnen äro både halvsyskon och helsyskon. Nu dör en av dem; då skola helsyskon ärva tre lotter och halvsyskon fjärdedelen, vare sig det är syster eller broder. Vare sig de äro flera eller färre i kullen, få de icke mera än en fjärdedel, och detta i utjordar, efter som de stå i värde uti odalby, lika mot lika. Är det två kullar och är all avkomma död efter den ena, då ärver kull annan kull, och ingen annan man eller kvinna.

XIV. Om bakarv.

Dör barn och lever efter det fader eller moder och är endera av dem död, då ärve hälften fader eller moder och hälften helsyskon. Dör enda barnet, ärve fader eller moder två tredjedelar och halvsyskon en tredjedel. Finnas ej helsyskon eller halvsyskon, ärve fader eller moder allt och give ej ut något därav.

XV. Om lika arv på fäderne och möderne.

Nu tvista om arv farfader och morfader, tage vardera hälften. Om farmoder och mormoder tvista, hava de lika rätt till arv. Tvista med varandra farfader och mormoder eller morfader och farmoder, hava de lika rätt till arv. Alltid då två tvista om arv, den ena på fäderne och den andra på möderne, båda lika nära, tage de hälften var. Äro de icke lika nära, då tage den arv, som är närmast i släkt, och lämne ej ut något därav.

Nu dör en man, och fader och moder leva efter honom; har han fått egendom genom förvärv eller genom sitt gifte och han dör barnlös, då ärve fader två lotter och moder tredjedelen.

I Upplandslagen börjar Ärvdabalken med äktenskapsregler, som i de andra här behandlade lagarna finns i en egen Giftabalk före Ärvdabalken. Därför kommer de huvudregler för arvsordning som i de andra lagarna finns i de första flockarna, här först från och med elfte flocken. 'Arv och orv' är ett stående uttryck i Svea-lagarna, troligen betydande 'arvet i sin helhet, stort som smått, fast gods och lösöre'. Upplandslagen är avsevärt mer ordrik än Västgöotalagarna, och upprepar det redan sagda med något annan ordalydelse, men den har också en annan tillkomsthistoria. Dock innehåller arvsreglerna till synes en del märkligheter, eller motsägelser.

Elfte flocken, *Om bröst arv*, tycks upprepa samma bestämmelser två gånger. Samma sak på andra ställen i Upplandslagen. Det kan förklaras så, att (minst) två äldre lagsamlingar har hoparbetats på ett inte alltid helt lyckat sätt. Åt samma håll pekar även den märkliga ordningen mellan vissa av bestämmelserna (se nedan om sista stadgandet i femtonde flocken). – Stadfästelsebrevet till lagen säger också att den har tillkommit genom att en nämnd sammanställt och genomarbetat de spridda lagsamlingarna för Upplands tre folkland, liksom att att man ogärna har ändrat gammal lag: "Gammal lag är vördnad värd". Det säger faktiskt också, att arbetet utförts "med tillbörlig skyndsamhet".

Även här, liksom i Yngre Västgöotalagen, har man enligt huvudregeln lika nära till arv oavsett kön, men också här med skillnaden att manlig arvinge ärver dubbelt mot kvinnlig i samma ställning, det vill säga den ordning som sedan vart rådande.

En intressant regel är att om arvlåtaren har flera barn, varav något lever och något redan har dött, kan barn till det döda barnet ärva dettas lott, det vill säga de får antingen en sons eller dotters lott att dela på. Om åter alla barn till arvlåtaren redan är döda, träder istället barnbarnen omedelbart som arvingar, och ärver lika oavsett om de är sonbarn eller dotterbarn. Istadarätten för barnbarn i Upplandslagen i egentlig mening gäller alltså bara så länge ett av arvlåtarens barn ännu lever; finns endast barnbarn ersätts den av en mer omedelbar arvsrätt för dem. Den första ordningen ligger ju i linje med arvsordningen som helhet i Upplandslagen, men jag har svårt att

se skälet för den annorlunda ordningen i det senare fallet. Men kanske var tanken, att så länge någon levde i ett led, var det detta led som ärvde, medan när ett helt led var utplånat, trädde nästa led i dess ställe. Säkert menas att könsuppdelningen fortfarande gällde, så att sondotter och dotterdotter båda ärvde hälften mot sonson och dotterson.

Intressant är också stadgandet att bröstarvsrätt sträcker sig till femte led, men ej längre. ”Ej må femte led taga arv”, alltså fram till, men inte till och med. Det kan ha att göra med reglerna, ytterst mosaiska, om äktenskapshinder på grund av släktskap. De mosaiska reglerna säger egentligen att man inte får gifta sig om man är släkt inom sju led, men detta mildrades av kyrkan under medeltiden. Tanken skulle då alltså vara, att stod man i en släktskapsförbindelse så att man inte kunde gifta sig med varandra, så kunde man ärva varandra, och tvärtom.

Märkligt är, att först på slutet, och som något man kommit att tänka på i efterhand, får vi reda på vad som händer om någon dör barnlös, men båda hans föräldrar lever. Men då gäller alltså, precis som vid bröstarv, att modern får hälften mot fadern. Och denne ”någon” är här dessutom en man; i alla de övriga stadgandena talas om ”barn”, så sist i fjortonde flocken: ”Dör barn och lever efter det fader eller moder”.

Ännu märkligare är, att vi alldeles innan i samma flock, XV, ser att denna princip om hälften för kvinnor, som gällde framåt och ett led bakåt, överges två led bakåt, då man istället delar lika.

Skarastadgan

THusand Arum, þrybundrad Arum, ok Trætighi Arum, a Fæmta areno æptir wars herra Byrdh, Lödbordaghin firi Kyndilmessu dagh i Skarum þa wir MAGNUS Kononger, bertugh Erikz Son wara Erikz gatu ridhum, gawm wi ok stadhfæstum þessa Articulos til lagha allum Wæsgötum, æptir þy sum witraste til næmpde þem samansætia meðb orðhom.

Fyrst, At min herra konungin hawir giwitt ewærdbelikt Frælse sijna Radhgiwara, ok swa alla Riddara, busfrum, thera Barna, godz ok hjoon aff allum Aarlikum Konunglikum utskulum ok alagbum, swa sum Fadhir æller husbonde hafðu mædan þe lifbu for thianista thera huusfrum oc döttrum sinum til the a giptirmal ganga, Swenbarnum tijl fullkomelse magbanda ara thera, sidan æptir þy sum Gudh giwer sina nadher ok hwars therapianist æer tijl.

Annar, at Barnabarn skulu ærwa sum eghin Barn Fadhurs Lott ok Modhor, Brodhors barn sum Brothir, Systur Barn sum Systir, sidhæn oskaddo allo þe arwe oc skipte af alder hawer warit.

Thridhi, at hwilkin Möö a giptirmal ganger vtan Fadhurs ju haffwi forwærkat Fæðberni oc Möðberni sino.

Fierdi at engbin maa oghormagha jord hans afhænda, þæn oghormaghi a talar innan næstu thry Aar, sidhan han tiil magbandha aara kombir.

Fæmte, at diki oc dikis Retter skulu uptakas ther sum thyr....wer [thyrwer].

Sietta, at garþa fylgin Jordinne hwat hana faar Kyrkia, herra, ællir.

Siunde, at kuna gialle all bruth siin sum madher, oc særlika þe a Liif ganga, engin scal oc....er [þer?] æptir ættar studha wthgöra firi drap, utan ban wili firi drapp fulzære blodouite, agher löska man fanghas af bonda sum af Konunge oc haldas vnde rät.

Attunde, At Lagmanskal alla sækt vpbara for alla atgiædhir Biorna oc Wargha, swa oc firi all Leghohjona bruth utan malsedbande ræt af bonom.

Niunde: At min herra Konongen; Gvdz heder, Jungfru Sancta Maria til roo oc nadhe, sine kera Fadurs Siæl, oc Fadurs brodhors, hauer þæt til Ræt oc Lagh giwit, at alt Mankyn ælder qwinkön, sum i Wæsgözko ældir Wærinso Laghsaghu födhes af krisnum Manne ældir Kono, maa aldrih þræl ælderambut wera ælder þetta namn bera; Ty at swa sum Gvdb fræste oos, frælsa af hædne oc hædhjndom, swa haffwer oc ban þem frælsat, oc fyr næmdir Konungir med hanum.

Andra stadgandet säger, att hädanefter skulle i Västergötland barnbarn och syskonbarn ärva i den döde förälderns ställe. Här införs alltså istadarätten, som saknades i bägge Västgöotalagarna.

Tredje stadgandet handlar också om arv: det säger att en mö som gifter sig mot sin faders vilja, har förverkat sin arvsrätt efter både fader och moder. Jag förmodar att uttrycket ”fäderne och möderne” här innebär, att hon förverkat allt arv från vilken släkting som helst både på fädernesidan och mödernesidan, och också att ”mot faders vilja” betyder mot giftomans vilja, så att om hennes föräldrar var döda och någon annan var hennes giftoman, gällde samma sak, om hon gifte sig mot dennes vilja.

Sjunde stadgandet är också viktigt, och vi får skäl att återkomma till det. Det säger att kvinna skall straffas för brott, såsom män, särskilt när det gäller dödsstraff.

Nionde stadgandet upphäver trældomen, åtminstone för alla dem som fötts av kristen man eller kvinna i Västergötlands eller Värends (möjligen Värmlands (Inger 2011 s. 16)) lagsaga; ingen sådan får någonsin vara eller kallas träl.

Sammantaget med första stadgandet, som ger frälse åt kungens rådgivare och alla riddare, med familjer, tycks det i stort vara viktiga rörelser i tiden inblandade, – och givetvis det bakomliggande, en kungamakt som alltmer omedelbart ingriper i de enskilda landens lagstiftning. Kanske föregicks detta av någon form av förhandling eller överläggning, men det framgår i så fall inte.

Äldre Landslagen

ÄRVDABALKEN (21 flockar)

I. Om bonde dör eller husfru, huru bröstarv skall ärvas och skiftas.

Dör bonde eller husfru och lewa barn efter dem, son och dotter, då ärve son två lotter och dotter tredjedelen. Och tage sons barn lika mycket av arvet som son, och dotters barn lika mycket som dotter, även om någon lever av syskonen.

II. Huru bakarv skall ärvas och skiftas.

Nu finnas icke dessa; då är det fader och moder. Fader tage två lotter och moder tredjedelen. Finnas icke de, då är det broder och syster; broder tage två lotter och syster tredjedelen. Och tage broders barn lika mycket av arvet som broder, och systers barn lika mycket som syster, även om antingen broder eller syster lever. Finnas icke de, då är det farfader och farmoder; farfader tager två lotter och farmoder tredjedelen. Finnas icke de, då är det morfader och mormoder; morfader tage två lotter och mormoder tredjedelen. Finnas icke de, då är det farbroder och faster; farbroder tage två lotter och faster tredjedelen. Finnas icke de, då är det morbroder och moster; morbroder tage två lotter och moster tredjedelen. Finnas icke de, då är det syskonbarn på fädernet och syskonbarn på mödernet; syskonbarn på fädernet tage två lotter och syskonbarn på mödernet tredjedelen. [Grundtexten har bryllingar och sysslingar, vilka ord på den tiden betydde 'kusiner på fädernet' och 'kusiner på mödernet']

Alltid då det tvistas mellan en på fädernesidan och en på mödernesidan, vare sig det är man eller kvinna, och äro de lika närskylda den döde, då tage alltid den på fädernet två lotter och den på mödernet tredjedelen. Är den ene närmare, tage han alltsamman och lämne icke ut något till den andra släkten.

III. Nu tvista bröst arv och bakarv; huru då skall ärvas och skiftas.

Tvista bröst arv och bakarv, båda lika närskylda, då skall då skall bröst arv gå till och bakarv ifrån. Det kallas bröst arv, som har kommit ut från mannen, och bakarv går tillbaka i ätten. [”Þæt hætir bryst arf af mannenum vt kom, ok bakarv ater i ætena.”]

[...]

VIII. Om halvsyskons arv och helsyskons arv.

Nu dö fader och moder, och barn finnas efter dem, både halvsyskon och helsyskon. Dör en av helsyskonen, då ärve helsyskon trelotter och halvsyskon fjärdedelen. Vare sig det är syster eller broder, och vare sig de äro flera eller färre i kullen, få de icke mera än en fjärdedel, och detta i utjordar, efter som det står i värde i bolbyn, och lika mot lika. Är det två kullar och är all avkomma död efter den ena, då ärver kull annan kull, och ingen annan man eller kvinna.

Dör barn och lever efter det fader eller moder och är endera av dem död, då ärve hälften fader eller moder och hälften helsyskon. Dör enda barnet, lever efter det fader eller moder, tage alltsammans, om ock halvsyskon finnas. Finns ej helsyskon eller halvsyskon, då ärve fader eller moder allt och give icke ut något därav.

Att döma av likartade formuleringar och regler, utgår Landslagen här till stor del från Upplandslagen. Men mycket av upprepningarna och det allmänt ostrukturerade är borta. Men samtidigt med övertydlighet har även en del entydighet gått förlorad. Huvudregeln är även här att arvet går framåt, med halv lott för kvinnor. Istadarätt för barnbarn finns; dotterbarn delar dotters lott, sonbarn sons. Till skillnad från Upplandslagen gör det ingen skillnad om något av barnen ännu lever. Till skillnad från UL görs det heller ej tydligt om företrädet för bröst arv

gäller längre än till barnbarn. Förtydligandet i tredje flocken säger bara att när bröstarvinge och bakarvinge står lika nära arvlåtaren, har bröstarvinge företräde. Så medan son och sonson går före far och farfar, är det inte helt klart att sonsons son gör det. Regeln från Upplandslagen om att arv bara kan gå över fyra led är också borta.

I första flocken kan vi se en viss inkonsekvens. Liksom son får 2/3, dotter 1/3, och om de redan är döda, vardera deras arvslott delas av deras barn, och fader på samma sätt får 2/3, moder 1/3, borde ju i rimlighetens namn farföräldrar och morföräldrar stå lika nära till arv, men så att de förra tillsammans ärver två tredjedelar, att i sin tur dela på samma sätt. Och samma sak med farbröder och fastrar, morbröder och mostrar. Men vad värre är, detta tycks också sägas i nästa stycke. Där sägs, om bakarv, att vemhelst på fädernet alltid får 2/3, mot 1/3 för någon i motsvarande släktförbindelse på mödernet. Det tycks mig svårt att få ihop dessa bestämmelser. Den förra är såpass entydig och grundläggande, den senare likaså, att det är svårt att se den senare som ett förtydligande av den förra.

Den sista meningen i åttonde flocken är ju tydligt överflödig. Hela flocken är övertagen från Upplandslagen, men där stadgas att halvsyskon skall ärva hälften mot helsyskon, vilket här har utgått, så att halvsyskon gjorts helt lottlösa. Den sista meningen, som hade en roll att fylla i Upplandslagen, har uppenbarligen av misstag kommit att stå kvar.

Sammanfattande jämförelse

Här följer en uppställning (förklaras nedan) av huvudprinciperna i de olika lagarna, som jag uppfattar dem; ofta är de inte följdriktigt genomförda, särskilt inte vid släktskap på längre håll.

Eftersom Skarastadgan förändrar den befintliga Yngre Västgöotalagen, behandlas det här som en egen lag, en "Yngre Yngre Västgöotalag". Den stadgar bara uttryckligen om istadarätt för barnbarn och syskonbarn, men i formuleringarna ligger samma "lika men ojämn" arvsrätt för män och kvinnor som i Yngre Västgöotalagen.

	Man + Kvinna	Istadarätt	Arvsgång
ÄVgL	Nej	Nej	Led – Riktning – Kön
YVgL	Ja	Nej	Led – Riktning
UL	Ja	Ja	Riktning – Led
SS	Ja	Ja	Riktning – Led
MEL	Ja	Ja	Riktning – Led

Som synes i första kolumnen, är kvinnas arvsrätt jämte man genomförd i alla lagar utom Äldre Västgöotalagen, åtminstone för döttrar jämte söner, men alltid så att son får hel lott, dotter halv.

Andra kolumnen visar att istadarätt saknas i båda Västgöotalagarna, men införs som sagt där med Skarastadgan. De båda övriga har det.

Kolumnen arvsång visar i vilken ordning faktorerna för att bestämma arvsrätt spelade in. För Västgötalagarna är den första frågan hur många led ifrån arvlåtaren arvingen står. Den andra frågan är i vilken riktning man är släkt, framåt, bakåt eller åt sidan. För Äldre Västgötalagen vidare vilket kön man har. Alltså: förste till arv: ett steg framåt man (son); andre till arv: ett steg framåt kvinna (dotter); tredje: ett steg bakåt man (fader); osv. I Yngre Västgötalagen stryks kön som faktor. Sedan, i och med Skarastadgan för Västergötland, liksom i Upplandslagen och Landslagen, vänds den huvudsakliga ordningen. Det viktigaste är nu riktningen, där företräde ges åt bröstarvingar. Om än alltså ofta både otydligt och ofullständigt genomfört.

Av det begränsade urvalet kan vi alltså sluta oss till att dotters arvsrätt jämte son är en äldre företeelse än istadarätten. Och kanske vidare, att räknandet av led är en äldre huvudprincip än släktskapets riktning.

Upplandslagens stadgande om att istadarätt bara gäller över fyra led, ”ej må femte led taga arv”, ifall alla mellanvarande redan är döda, saknas i Västgötalagarna, även i Skarastadgan, som bara talar om barnbarn och syskonbarn, och har inte heller övertagits i Landslagen. Landslagen är som sagt inte helt tydlig härvidlag, men det rimligaste torde väl vara att avsikten är att bröstarv går före hur många led som helst, innan bakarv kommer ifråga. I så fall innebär Landslagen ett ytterligare stärkande av Upplandslagens princip om bröstarvets företräde.

Samtliga lagar har riktningarna i ordningen framåt – bakåt – åt sidan, men Upplandslagen och Äldre Landslagen med inskränkningen att om bara en förälder lever, skall denna dela arvet med syskon till den döde.

På flera ställen har jag pekat på motsägelsefullheter inom lagarna. Det gäller både det enklare fallet att de inte tycks vara följdriktiga, inte välja ett system och sedan logiskt hålla sig till det – som när istadarätt är införd i vissa led, men inte alla, eller när döttrars tredjedelsarv införs, men motsvarande bestämmelser saknas för kvinnor i andra ställningar. Men det gäller också rena motsägelser. Särskilt Upplandslagen utmärker sig härvidlag.

ARV OCH STRAFF

Jag övergår nu till att jämföra resultaten vad gäller arv, med de resultat Ekholst (2009; alla hänvisningar i denna del gäller detta verk) nått vad gäller straffrätten, synen på manliga och kvinnliga brottslingar, och framväxten av kvinnlig straffmyndighet, men även minskad manlig självrådighet gentemot samhälle och kungamakt.

Ekholst nämner själv möjligheten av ett samband mellan kvinnors ökade arvsrätt och deras ökade straffansvar, ”med ökade rättigheter kommer ökat ansvar”, men utvecklar det inte, och ger heller inga hänvisningar, så det har förmodligen inte undersökts närmare (s. 271).

Hon behandlar alla de svenska medeltidslagarna, med undantag av Skånelagen, då ju Skåne mestadels var danskt under medeltiden, och Gutalagen, då Gotland intog en rätt självständig ställning gentemot Sverige, och då Gutalagen är såpass särpräglad att hon menar att en jäm-

förelse mellan den och övriga lagar hade krävt en egen studie (s. 42). Hon gör en grovindelnings av lagarna efter tid, med Äldre Västgötalagen som äldst, övriga landskapslagar tillkomna i bevarat skick ungefär samtidigt, årtiondena runt 1300, och Äldre Landslagen som yngst. Hon behandlar även, om än mindre, Yngre landslagen, Kristoffers, som är en bearbetning av den äldre från 1442, som jag inte alls har berört. Hennes avhandling är uppbyggd tematiskt, efter brottstyp, i stort efter de balkar som behandlar olika brott. Den har ingen samlad genomgång av de olika lagarna för sig. Detta försvårar jämförelsen, på den lilla tid jag här har.

I Äldre Västgötalagen är kvinnan i stort sett ej straffmyndig, gentemot samhället. Som gift är hon underställd sin man, som inom vissa gränser har rätt att aga henne, liksom andra underställda i hushållet. Hon kan också straffas av sin man, för otro, genom att köras från hemmet, med förlust av all egendom, klädd endast i sina vardagskläder. I Tjuvabalken (femte flocken) sägs att om en husfru beläggs med stöld, så skall bonden, hennes man, böta för henne. Det sägs uttryckligen att "kvinna är övermaga", det vill säga omyndig, så "hon får icke huggas eller hängas utom för trolldom".

Västgötalagarna speglar även på andra sätt en äldre åskådning, där husfadern var ansvarig för hela hushållet, hade att både ta och ge böter för alla under hans tak. Det visar sig bland annat vid stöldbrott. Yngre Västgötalagen säger att om bonde och hans myndige son stjäla tillsammans, då skall båda hängas. Motsvarande finns inte i de övriga lagarna; att det alls behöver klargöras visar en viss osäkerhet i sådana fall. Därefter stadgas, att en träl i motsvarande fall inte skall dödas. Trälen ansågs då till skillnad från sonen inte ha haft något val. (S. 112ff.)

Att vara undantagna från dödsstraff var givetvis ingen nackdel för kvinnorna, särskilt i ett samhälle där det ofta var omvänd bevisbörda, man måste själv bevisa sin oskuld – även om man tycks ha varit mer återhållsam just med dödsstraff när det inte fanns klara bevis – men det understryker omyndigheten.

Annars är det genomgående så att man särskilt i de äldre lagarna för de flesta brott över huvud taget inte föreställde sig kvinnor som förövare. För stöld framstår tjuvmjölkning som ett undantag, ett särskilt kvinnligt brott. För mord kommer endast förgöring och trolldom ifråga, vilka Ekholst kopplar till förgiftningsmord. Skillnaden mellan mord och dråp låg under medeltiden inte så mycket i graden av planering, utan i om det skedde dolt eller öppet. Att döda i smyg var mycket värre. Man räknade dock inte helt bort möjligheten att kvinnor kunde bruka våld öppet.

Ett intressant exempel på hur rätten att bruka våld minskar över tid, men med bibehållen skillnad mellan könen, gäller hor (äktenskapsbrott). Alla landskapslagar har hämndrätt vid hor. Men i de lagar där en man som finner sin hustru i säng med en annan man får dräpa dem båda, där får en hustru som finner sin man i säng med en annan kvinna bara döda den andra kvinnan. I de lagar där mannen bara får döda den andra mannen, men inte sin hustru, där får hustrun inte längre döda den andra kvinnan, bara lemlästa henne (skära näsa och öron av henne). (S. 233ff.) Men i landslagen är all sådan hämndrätt borta. Straff skall istället utdömas vid tinget.

Över huvud visar lagarna tvehågsenhet inför kvinnors myndighet och ansvar. Flera av de tidigare lagarna gör dålig skillnad mellan löskaläge (frivilligt samlag mellan två ogifta; den senare formen *lönskaläge* beror på en sammanblandning) och våldtäkt. Kvinnans frivillighet tycks inte vara särskilt avgörande när brottet döms, och böterna går i vilket fall till hennes giftoman, alltså vanligen hennes far. Men Östgötalagen och Upplandslagen har istället, i lagstadganden som tydligt gäller fall där det skett med kvinnans samtycke, bötesstraff för mannen som skall betalas till kvinnan. (S. 219ff). Den kvinnliga frivilliga deltagaren i brottet löskaläge får alltså böter från den manlige frivillige deltagaren; därmed behandlas hon som en underårig. Detta gäller dock inte Landslagen; där är det åter så, att kvinnans målsman får böterna. Och ingenstans får kvinnan själv böta. Det är här talande att jämföra med Skarastadgan, femton år äldre än Landslagen, som uttryckligen stadgar att kvinna för alla brott skall straffas lika med man.

Ekholst visar att gången mot kvinnligt straffansvar är stegvis och ojämn; det är ingen entydig linjär utveckling. Västgötalagarna, även den yngre, framstår ofta som ålderdomligare. Men trots att vägen var krokig, framstår de båda landslagarna som lång mer könsneutrala vad gäller straffansvar och synen på män och kvinnor som brottslingar, än samtliga landskapslagar, på det stora hela. Fast samtidigt är tendensen att tillämpa olika slags dödsstraff för kvinnor och män mycket tydligare i landslagarna. Såsom hängning och stegling för män, bränning och levande begravning för kvinnor (och för skamliga män såsom tadelagare); halshuggning dock för båda.

Därvidlag överensstämmer det med resultaten om införandet av kvinnors arvsrätt jämte män. I Äldre Västgötalagen ärver kvinnor först i andra hand, i den händelse det inte finns någon son; och hon kan bara i undantagsfall straffas för brott. I mellanskiktet införs dotters arvsrätt, och vissa steg tas mot jämställd straffrätt; i båda fallen, och särskilt det senare, med mycken inkonsekvens. I Landslagen har man tagit ytterligare steg, men fortfarande är man tvehågsen till kvinnors ansvar för sina handlingar; och den halva arvslotten är ju en uppenbar kompromiss.

AVSLUTANDE DISKUSSION

Den kanske viktigaste förändringen över tid i de undersökta lagarna är att kvinnor i samma släktskapsställning som män får arvsrätt jämte dem, och inte som tidigare endast när männen saknas; men alltså bara halv lott mot dem. Detta bidrar till att sprida egendomen på fler händer; samma effekt i kanske ännu högre grad har också den kort tid senare införda istadarätten. Med hög dödlighet, kan det inte ha varit ovanligt att någon dog efter sina barn, men med barnbarn i livet; arvet gick nu alltmer framåt i släkten, istället för till exempelvis den dödes bror.

Ser vi lagarna som källor till och resultatet av konflikter, konkurrerande maktstrukturer i samhället, som Sjöholm gör, och vidare tänker oss att ett äldre ättebaserat samhälle är på väg att ersättas av en stat med ny klassindelning och allt starkare kungamakt – vilket inte Sjöholm gör, åtminstone ej vad gäller ätterna, även om hon inte riktigt säger vad hon tänker sig istället, som Lindkvist påpekar (1989; 1990) – kan dessa arvsrättsändringar ses som led i en sådan utveckling, genom att egendomen sprides mer, även över olika ätter, vilka då blandas och sålunda försvagas.

De flesta kvinnor gifte sig säkert, särskilt de i familjer med egendom nog att ge arv av någon betydelse. Men för dem som ändå ej gifte sig, måste nyordningen ha inneburit en självständigare ställning. Och kyrkan, som ju i princip tyckte det var bäst att hålla sig ogift (jfr. Paulus brev, ex. till korintierna), kunde ju av den grunden tycka det vore önskvärt att ogifta kvinnor inte drevs i äktenskap av ekonomiska skäl. En ogift kvinna med egendom kunde också tänkas hamna i kloster, varvid egendomen tillfölle kyrkan (det krävdes vanligen inträdesavgift för att gå i kloster). I övrigt innebar förändringarna också en utjämning mellan barnen i en syskonskara, mellan äldre och yngre, och mellan halvsyskon. Medan fadern hade stor makt att styra över hemgifts storlek, så var arvslotterna laggivna.

Magnúsdóttir (2011) skildrar skeendet när den gamla inhemska lagen på Island, Grågås, skulle ersättas av en ny, Järnsida, utgående från norske kungen. Den mötte hårt motstånd, och antogs inte i sin helhet förrän efter flera år; samstämmiga uppgifter säger att det särskilt var arvslagarna som mötte motstånd. – Grågås hade en ordning som liknade Äldre Västgötalagens, med son på första plats, följt av dotter på andra, men inte sonson förrän efter föräldrar och syskon. Med Järnsida infördes istadarätt, delvis, så att sonson kom på andra plats jämte dotter; det gällde dock ej andra barnbarn. I många fall kom alltså ägande och makt som innan skulle ha rört sig åter i släkten, samlats hos äldre överhuvuden, nu istället att gå framåt till de yngre, och dessutom spridas mer.

Hon betecknar Island under fristaten som ett fejdsamhälle, med hövdingar och stormän i skiftande förbund. Ekonomin var redistributiv. Härskaridealet och vägen till framgång låg inte i att samla rikedomar på hög, spara långsiktigt, utan istället i rörlighet; man förväntades ge rikliga gåvor, hålla gästbud, med mera, och sålunda skaffa sig anhängare. ”Hos hövdingarna förvandlades kapital till anhängare, anhängare till makt, och makt gav rikedom” (s. 33). Hövdingar hade gärna både fru och frillor; många söner var en tillgång, arvsplittring inget stort bekymmer, eftersom basen inte främst var stort jordinnehav.

Med Islands inordning under norska kungariket försvann många av stormännens inkomstkällor; de vart själva skattskyldiga. Samtidigt kommer allt starkare de kyrkliga kraven kring äktenskap: engifte, inga frillor, förbud mot skilsmässa även vid barnlöshet, motvilja mot omgifte för änkor och änklingar. Magnúsdóttir hänvisar till beräkningar att i samhällen med sådana regler förblir ungefär en femtedel av hushållen barnlösa, ytterligare en femtedel får bara döttrar (s. 34). En sådan utveckling bör ju kunna ha del i förklaringen till införandet av dotters arv jämte son, både på Island och i Sverige.

Med den nya ordningen vart istället långsiktigt hopande av jordegendom vägen till makt och rikedom, och under 1300-talet börjar man på allvar se ägandekoncentration av jord på Island (s. 31). Då är arvsdelning ett bekymmer. Tidigare hade familjefadern haft stor makt att styra över delningen av sina tillgångar, till exempel genom storleken på sina döttrars hemgift. Man kunde för att få ett fördelaktigt äktenskapsband med annan ätt satsa på en viss dotter, som kunde få långt mer än hennes bröder sedan fick i arv. Detta förbjöds sedan, att ge hemgifter som var större än brödernas framtida arv. Så utvecklingen gick åt flera håll samtidigt.

Allt detta kan alltså förklara de isländska stormännens avoghet mot den nya lagen, men också omvänt kungens intresse av att införa den. Söndra och härska. Samma modell kan kanske tillämpas även på Sverige. Förhållandena är annorlunda, men kanske inte så väldigt. Förändringen på Island är mer plötslig, med införandet av kungamakten. De nya arvsreglerna kommer tidigare i Danmark och även Norge, båda med tidigt starkare kungamakt än Sverige, där den länge var svagt utvecklad. Enligt Lindkvist & Ågren (1985, s. 6) är det först mot slutet av 1200-talet Sverige får en fullt utbildad stat; alltså samtidigt med riksgällande kungliga lagbud, samt huvudparten av landskapslagarna, och denna huvudpart har de nya reglerna, men i många fall med möjliga spår av andra regler. Kanske kan vi spåra liknande motsättningar här som på Island. Yngre Västgöotalagen har i och för sig infört dotters arv jämte son, men ej barnbarns i andra hand; det kommer först, genom kungligt påbud, 1335.

Som en jämförelse med Sverige vad gäller jordägandets ökande betydelse kan nämnas de våld- samt olika straffen för råföring, det att olovandes flytta gränsmarkeringar, mellan de svenska lagarna. Både Äldre Västgöotalagen och Dalalagen, som också brukar anses ålderdomlig, har bara rätt låga böter för detta brott, tre marker, samma som för mildare egendomsbrott, medan de yngre, och kungligt stadfästa, Upplandslagen och Södermannalagen har dödsstraff. De båda landslagarna nöjer sig med fyrtio marker, dock ett mycket högt belopp. (Ekholst 2009 s. 96f.) Detta sista visar också på Landslagen som en jämkning mellan olika landskapslagar.

Själva regeln som sådan om halvt arv för kvinnor ger intryck av kompromiss mellan olika viljor och uppfattningar. Och efter att ha tittat i detalj på dessa lagar, förstärks det intrycket. Både kompromisser mellan viljor i samtiden, mellan tradition och nyordning, och mellan olika äldre lagar som sammanjämkas. Det är inte fullt genomförda arvssystem; därtill finns det för många avvikelser, undantag som ibland ser ut som om de bara har råkat bli kvar från ett äldre system. Det är ibland som, om vi ser till Skarastadgan, man tagit bara det kortfattade budet där om att barnbarn skall ärva som barn, och infört just det, men inte låtit den principen genomsyra hela arvslagstiftningen. Bara precis det man blev tvingad till.

Kanske kan man koppla samman alla dessa utvecklingar, över hela Norden, både arvsrättens förändringar, egendomens spridande på fler händer, över ättleden, mellan ätterna, och straffrättens gång mot viss jämställdhet, liksom minskandet av hämndrätten, och kyrkans ökade krav på engifte och betonande av den enskildes ansvar inför Gud, samt träldomens upphävande. Alla tycks de spegla ett samhälle som går från små kollektiv under en husbonde, mot individer som undersåtar under en kungamakt.

De allmänna uppfattningarna om arvsrätt under medeltid har knappast förändrats av denna undersökning. Men genom att lyfta fram mer i detalj hur det utformades i några av lagarna, särskilt med motsägelser, undantag, och vad som *inte* sägs, hoppas jag ha något bidragit till en djupare förståelse.

SAMMANFATTNING

Uppsatsens syfte är i första hand att jämföra de medeltida lagarna vad gäller arvsordning, för att se hur grundreglerna såg ut, den huvudsakliga arvgången och arvsfördelningen, och för att se om dessa är konsekvent genomförda. Tyngdpunkten ligger på skillnader och likheter i kvinnors och mäns arvsrätt. Ett andra syfte är att jämföra resultaten för ärvdabalkarna med tidigare forskning kring straffrätten, för att se om det finns en koppling mellan ökad arvsrätt och ökat straffansvar för kvinnor. De lagar som studeras är Äldre Västgötalagen, Yngre Västgötalagen, Upplandslagen och Äldre Landslagen. Dessutom behandlas Skarastadgan. Sålunda täcks ett tidspann på drygt hundra år, och både Götaland och Svealand. Uppsatsen analyserar de olika lagarna i tidsföljd, och beskriver arvssystemen, vad som skiljer dem från de föregående, samt möjliga tankar om skäl och följder. Inkonsekvenser i lagarnas arvssystem diskuteras också.

Vi vet inte mycket med säkerhet om arvsseder eller arvsregler i Norden före medeltid, men det finns några runinskrifter som nämner arv. De svenska landskapslagarna är i bevarad form tillkomna från någon gång under första halvan av 1200-talet tills de ersattes av Äldre Landslagen runt 1350. Även innan Landslagen kom, kunde kungliga påbud gälla före dem. Ett sådant är lagen från år 1260, att dotter skulle ärva hälften mot son. Ett annat är Skarastadgan, en samling lagbud, bland annat om arv, från år 1335.

De medeltida lagarna har tidigare studerats av bland andra Sjöholm, som intresserat sig för lagarnas ursprung och för lagarna som källor till politisk historia. Vikingatidens, och i viss mån medeltidens, arvssystem har studerats av Sawyer. Magnúsdóttir har studerat arvsförändringarna på Island under medeltid; hennes förklaring används för att förklara det svenska skeendet. Ekholsts avhandling, *För varje brottsling ett straff. Föreställningar om kön i de svenska medeltidslagarna*, behandlar särskilt framväxten av straffmyndighet för kvinnor under medeltiden: i Äldre Västgötalagen kan de straffas endast för få brott; landslagen är långt mer könsneutral. Den används för jämförelsen mellan arvs- och straffrätt.

De viktigaste förändringarna över tid i de undersökta lagarna är att kvinnor i samma släkkeställning som män får arvsrätt jämte dem, och inte som tidigare endast när männen saknas; men alltså bara halv lott mot dem, och att istadarätt, rätt att ärva genom redan död införs. Ser vi lagarna som källor till och resultatet av motsättningar i samhället, kan dessa förändringar ses som led i en sådan utveckling, genom att egendomen spriddes mer, även över olika ätter, vilka då blandades och sålunda försvagades. Förändringarna i arvsrätt kan då kopplas till ökad betydelse av jordinnehav som väg till makt och rikedom, och till kungadömetts ökande makt, på bekostnad av familjefaders och stormäns; men också till förändringarna i straffrätten, med enskilt ansvar för brott – med arvsrättigheter följer straffskyldigheter –, och till kyrkans inflytande på familjemönstren, samt dess betoning av den enskildes ansvar inför Gud, liksom trädöms avskaffande. En individualisering, som pekar bort från kollektiva hushåll mot ett undersåtekungadöme-samhälle.

KÄLLOR OCH LITTERATUR

Källor

Skarastadgan:

Hildebrand, Bror Emil, 1856: *Svenskt diplomatarium*. Fjerde bandet. Åren 1327–1340. Stockholm. (Nummer 3106.)

Lagtexter översatta:

Collin, Hans Samuel & Carl Johan Schlyter, 1827–1877: *Corpus iuris sueo-gotorum antiqui. Samling af Sweriges gamla lagar*. Tretton band. Lund & Stockholm.

Lagtexter översatta:

Holmbäck, Åke & Elias Wessén, 1933–46: *Svenska landskapslagar. Tolkade och förklarade för nutidens svenskar*. Fem serier. Stockholm. (Serie 1 och 5.)

–, 1962: *Magnus Erikssons landslag. I nusvensk tolkning*. Stockholm. 1962

Litteratur

Antonsen, Elmer H., 1975: *A Concise Grammar of the Older Runic Inscriptions*. Tübingen.

–, 2003: 'Where have all the Women gone?', i Wilhelm Heizmann & Astrid van Nahl (red.), *Runica – Germanica – Mediaevalia*. Berlin.

Callmer, Johan & Erik Rosengren, 1997 (red.): "...gick Grendel att söka det höga huset...". *Arkeologiska källor till aristokratiska miljöer i Skandinavien under yngre järnålder*. Halmstad.

Ekholst, Christine, 2009: *För varje brottsling ett straff. Föreställningar om kön i de svenska medeltidslagarna*. Stockholms universitet.

Holmbäck, Åke, 1919: *Ätten och arvet enligt Sveriges medeltidslagar*. Uppsala.

Inger, Göran, 2011: *Svensk rättshistoria*. Malmö.

Lindkvist, Thomas & Kurt Ågren, 1985: *Sveriges medeltid*. Stockholm.

Lindkvist, Thomas, 1989: 'Medeltidens lagar' (Anmälan av Elsa Sjöholm, 1988), *Historisk tidskrift* 109:3.

–, 1990: 'Svar till Elsa Sjöholm' (Sjöholm, 1990), *Historisk tidskrift* 110:4.

Magnúsdóttir, Auður G., 2011: 'Islänningarna och arvsrätten 1264–1281', i Per Andersen (red.): *Arverettens handlingsrom. Strategier, relasjoner og historisk utvikling, 1100–2000*. Tromsø.

Sawyer, Birgit, 1991: 'Genmäle till Elsa Sjöholm', *Scandia*. 57:2.

–, 1999: "'Son skal taka arv etter far sin...'", i Else Mundal & Ingvild Øye (red.): *Norm og praksis i middelaldersamfunnet*. Senter for europeiske kulturstudier, Universitetet i Bergen. (S. 56–79)

Sjöholm, Elsa, 1988: *Sveriges medeltidslagar. Europeisk rättstradition i politisk omvandling*. Lund.

–, 1990: 'En marxistisk propagandaseger?' (Svar till Lindkvist, 1989) *Historisk tidskrift* 110:2.